

COMUNICĂRI

Ion DUMINICA

RELIEFAREA FRAGMENTARĂ A TRADIȚIILOR ROME ÎN
PUBLICAȚIILE PERIODICE INTERBELICE ROMÂNEȘTI¹<https://doi.org/10.52603/rec.2021.30.14>

Rezumat

**Reliefarea fragmentară a tradițiilor rome
în publicațiile periodice interbelice românești**

În acest studiu sunt expuse 25 tradiții rome reliefate fragmentar în 10 texte descoperite de autor în publicațiile periodice interbelice românești. Tradițiile sunt parte constitutivă a identității rome (pe lângă ocupațiile rome și limba romani); acestea sunt practicate de romi doar în mediul comunității rome, într-un anumit context istoric, social-economic și teritorial. În mod convențional putem clasifica tradițiile rome abordate în acest studiu în 5 compartimente funcționale: 1) tradițiile care reglementează modul de prestare a ocupațiilor rome; 2) tradițiile care reglementează relațiile sociale cotidiene în interiorul comunității rome; 3) tradițiile care reglementează relațiile romilor cu reprezentanții autorităților; 4) tradițiile care relevă modul de manifestare a romilor față de varietatea fenomenelor naturale și sociale externe; 5) tradițiile care reglementează desfășurarea ritului nupțial în mediul comunității romilor nomazi. Misiunea esențială a acestui studiu este focalizată pe dezvăluirea parțială și descrierea variabilă a tradițiilor rome practicate într-un anumit context istoric, social-economic și teritorial, pentru a facilita construcția mozaicului cultural al romilor, care este parte componentă a mozaicului cultural european.

Cuvinte-cheie: tradițiile rome, ocupațiile romilor, identitatea romă, publicațiile periodice interbelice românești, mozaicul cultural al romilor.

Резюме

**Фрагментарное освещение цыганских традиций
в румынских межвоенных периодических изданиях**

В данном исследовании рассматриваются 25 цыганских традиций, фрагментарно представленных в 10 текстах, которые обнаружены автором в румынских межвоенных периодических изданиях. Традиции являются составной частью цыганской идентичности (вместе с цыганским языком и цыганскими промыслами); они практикуются ромами только в цыганской среде, в определенном историческом, социально-экономическом и территориальном контексте. Автор условно разделяет цыганские традиции на 5 функциональных категорий: 1) традиции, регулирующие способ осуществления цыганских промыслов; 2) традиции, регулирующие повседневные социальные отношения внутри цыганской общины; 3) традиции, регулирующие отношения ромов с представителями власти; 4) традиции, раскрывающие способ проявления ромов по отношению к разнообразию внешних природных и социальных явлений; 5) традиции, регулирующие

проведение брачного обряда в среде кочевых цыган. Основная задача данного исследования сосредоточена на частичном раскрытии и вариативном описании цыганских традиций, бытующих в определенном историческом, социально-экономическом и территориальном контексте, для того, чтобы способствовать процессу построения культурной мозаики ромов, которая является частью европейской культурной мозаики.

Ключевые слова: цыганские традиции, цыганские промыслы, цыганская идентичность, румынские межвоенные периодические издания, культурная мозаика ромов.

Summary

**Fragmentary coverage of Roma traditions in
Romanian interwar periodicals**

This study identifies 25 Roma traditions, fragmentarily represented in 10 texts, which were discovered by the author in Romanian interwar periodicals. Traditions are an integral part of the Roma identity (in addition to the Romani language and the Romani crafts); they are used by the Roma only in the Romani environment, in a specific historical, socio-economic and territorial context. The author conventionally divides the Roma traditions into 5 functional compartments: 1) traditions that regulate the way that Romani crafts are fulfilled; 2) traditions that regulate everyday social relations within the Romani community; 3) traditions that regulate the relations between Roma and government authorities; 4) traditions that reveal the way the Roma express themselves towards the variety of external natural and social phenomena; 5) traditions that regulate the development of the marriage ceremony among the nomadic Roma community. The main objective of this study is focused on the partial disclosure and variable description of Roma traditions, applied in a specific historical, socio-economic and territorial context, to facilitate the process of building the cultural mosaic of the Roma, which is part of the European cultural mosaic.

Key words: Roma traditions, Romani crafts, Roma identity, Romanian interwar periodicals, cultural mosaic of the Roma.

Modul de trai și cultura țiganilor/romilor² au constituit liantul atractiv pitoresc specific spațiului românesc, unde acest popor, timp de jumătate de mileniu, și-a acumulat bucuriile și necazurile într-o singură gamă existențială, care la un moment dat necesita a fi explorată și exteriorizată. Romii – o comunitate etnică cu profil complex de vulnerabi-

litate socială, în perioada interbelică erau angrenați într-un proces anevoios de transformări asimetrice: de la starea declasării extreme (foștii „țigani robi”) spre emanciparea culturală (noii cetățeni români „romii emancipați”). În virtutea diversității intersectoriale a problemelor social-economice rome, care diminuau semnificativ nivelul de „prosperare civilizațională” a acestei comunități etnice, totuși, romii au generat involuntar un motiv de inspirație exotică pentru jurnaliștii români, care prin încercările rudimentare de a plăzui „tabloul pitoresc al țiganilor” – au redat tangențial tradițiile rome.

Tradițiile, ocupațiile și limba romani – sunt pilonii principali care definesc identitatea comunitară a romilor, acestea sunt transmise, aplicate și respectate incontestabil din generație în generație în mediul comunității rome. Scopul acestui studiu va fi focusat pe valorificarea tradițiilor rome, reliefate fragmentar în publicațiile periodice interbelice românești. Inițial, vor fi redată în ordine cronologică, 10 texte dezvăluite de autor în publicațiile periodice interbelice românești, ce vor fi abordate prin prisma compartimentului tematic „tradițiile romilor”. Ulterior, din conținutul explorat al celor 10 texte, vor fi detașate 25 tradiții rome, suplinite fragmentar cu interpretări variabile; la final – vor fi prezentate concluziile concise ale studiului.

În mod convențional putem clasifica 25 tradiții rome abordate în acest studiu în 5 compartimente funcționale:

1) tradițiile care reglementează modul de prestare a ocupațiilor rome (1/1; 4/3; 10-11/6);

2) tradițiile care reglementează relațiile sociale cotidiene în interiorul comunității rome (8/5; 12-14/7; 15-17/8; 18-22/9);

3) tradițiile care reglementează relațiile romilor cu reprezentanții autorităților (3/2);

4) tradițiile care relevă modul de manifestare a romilor față de varietatea fenomenelor naturale și sociale externe (2/1; 5/4; 6-7/5; 9/5; 23/10);

5) tradițiile care reglementează desfășurarea ritului nupțial în mediul comunității romilor nomazi (24-25/10).

Textul nr. 1 – *Revista Jandarmeriei* (15.01.1923):

„După unii scriitori poporul țigan este un popor indo-european, cu originea din India. Au apărut în Europa pe la începutul secolului al XIII-lea. Pe teritoriul României de azi au emigrat pe la 1370. Mult timp au trăit sub numirea de «Țigani de laie» (*lăieși*, în Banat; *corturari*, în Transilvania). La începutul secolului XV îi găsim răspândiți în toate ță-

rile Europei, ca un popor fără de căpătâi, căruia nu-i place supușenia, ca un popor nomad și dornic de libertate. Unii istorici spun, că acest popor la început a apărut în grupuri mici, apoi tot mai mulți. Țiganii au plecat precis de undeva, însă nimeni nu poate ști de unde; merg și azi încotrova, însă nici ei nu știu unde. Azi putem să-i vedem într-o parte a țării, iar mâine în cealaltă. A cunoaște adevărata viață, obiceiurile și înclinările acestei rase de oameni, a fost și va fi greu totdeauna. Sufletul țiganului este atât de misterios, întrucât nici cu ajutorul psihologiei nu-l putem analiza. Rezultatul celor, care au căutat contactul cu ei, pentru a-i studia, a rămas aproape nul. Această rasă, deși a venit în grupuri destul de mari, însă nici până în prezent nu s-a putut uni ca masă, ca popor stabil. Trăiesc răspândiți, ba putem spune chiar izolați unii de alții; totuși ca exterior fizic, limbă și obiceiuri sunt toți la fel.

Calitatea primordială a țiganului este dragostea față de viață și frica față de moarte. Despre frica țiganului deseori ne-am putut convinge chiar cu ocazia serviciului nostru. Nu odată s-a întâmplat că o patrulă din 2 jandarmi a escortat o ceată întregă de țigani. S-a întâmplat, că un singur jandarm a escortat 20–30 de țigani, dintre care mai mult de jumătate au fost bărbați, iar restul femei și copii. Ajungând la închisoare, au fost întrebați de șeful arestului: «Cum se poate, că ați fost reținuți de un singur jandarm și v-ați lăsat să fiți aduși aici?». Răspunsul țiganilor reținuți a fost următorul: «Domnul jandarm are armă și în armă sunt 5 cartușe» / «Bine, însă și voi sunteți mai mulți și pe toți nu vă putea împușca» / «Da, este adevărat că pe toți nu ne putea împușca, însă nici unul dintre noi nu avea dorința de a ne găsi între cei cinci, care ar putut fi împușcați...». Altfel, în părțile noastre a rămas și un proverb: «Își teme averea, ca țiganul pielea»” (Berzescu 1923: 13).

Tradițiile rome: 2 (1/1; 2/1) – reliefate în textul nr. 1:

1/1: *Tăinuirea rutelor de migrație și punctelor de staționare sezonieră – stabilite anual de liderii romi.*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă nr. 1/1: Timp de jumătate de mileniu pe potecile carpato-nistrene au peregrinat taberele romilor (constituite din 4-5 șatre (familii) rome). La începutul primăverii, odată ce apărea „prima iarbă verde”, liderii romi se strâneau la „Sfatul Mare de Primăvară”, în cadrul căruia decideau rutele planificate pe potecile carpato-nistrene: „drumul nostru” (limba romani „amaro drom”), pe care fiecare ta-

bără a romilor urma să se pornească. Itinerarul ales pentru peregrinare era ținut în taină și avea drept scop stabilirea locurilor de staționare temporară (nu mai mult de 3 zile) a taberelor rome în preajma anumitor localități selectate, pentru acumularea unor câștiguri ocazionale prin intermediul meseriilor prestate în baza muncii manuale. Aspectul esențial care era luat în considerare se concentra asupra circulației „într-un singur sens” pe un itinerar labirintic, respectat de o anumită tabără de romi sub îndrumarea liderului ei, care nu era „plagiat” de celelalte tabere. Totodată se ținea cont și de numărul șatrelelor (familiilor rome) care constituiau o tabără de romi; pentru a nu trezi spaima localnicilor o tabără de romi era constituită din 4–5 șatre (familii, căruțe, corturi) de fierari, pieptănari, lingurari, lăutari, ciurari, căldărari, ciubotari, ghicitoare etc., care prestau diferite meserii/ocupații necesare populației locale. În timp ce pe câmpii se așternea „prima brumă de toamna târzie”, liderii romi se strângeau din nou cu șatrelelor – la „Sfatul Mare de Toamnă” – pentru a împărți solidar („frățeste”) câștigurile sezoniere adunate și a decide locurile agreabile pentru iernat. Popasurile de staționare sezonieră (pentru perioada rece a anului), care erau selectate de liderii romi, trebuiau să fie asigurate cu: condiții climatice mai blânde (la poalele munților sau pe fundul văilor; între dealuri, ferite de vânturi); accesul asigurat la sursele naturale necesare pentru iernat (păduri, fânețe și râuri) și sursele alimentare (hrană). Stabilirea prealabilă și repartizarea distinctă a punctelor de staționare sezonieră se făcea cu scopul de a evita aglomerațiile pentru taberele rome (pentru repartizarea echitabilă a accesului la sursele naturale și alimentare). Actualmente, unele dintre aceste locații naturale prielnice pentru iernatul taberelor rome – au devenit baștina lor; majoritatea reprezentanților comunității rome din Republica Moldova este concentrată compact în orașele: *Otaci*, *Soroca*, *Edineț*, *Râșcani*; raioanele: *Drochia*, *Orhei*, *Călărași*, *Hâncești*; satele: *Ursari* (comuna Buda), *Parcani* (comuna Răciula), *Schinoasa* (comuna Țibirica)/raionul Călărași și *Vulcănești* (comuna Cio-rești)/raionul Nisporeni.

2/1: *Respectul (dragostea) față de viață și frica (prudența) față de moarte.*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă

nr. 2/1: De-a lungul timpului romii s-au condus după concepția biblică: „Pământul este o proprietate divină și aparține lui Dumnezeu, iar oamenii sunt așezați aici cu traiul „în ospetie temporară” (doar o singură dată), pentru ca să se răsfețe în plăceri și bucurii”. Evident, că dragostea față de viață a fost mai pro-

nunțată în mediul acestei comunități, iar moartea a stârnit permanent o frică, fiind un fenomen necunoscut. Din această cauză romii se conduceau după principiul vital: „trăiește din plinătate cu ziua de azi” (cât ești în viață); căci mâine nu se știe, dacă vei avea posibilitatea să mai vezi „o nouă zi, o nouă viață” și să mai spui cuiva „o nouă bună dimineată”. Totodată, romii pe parcursul vieții respectau anumite norme de conduită comunitară, una dintre care era grija permanentă față de rudele apropiate „din șatră”: bunici, părinți, copii, frați, surori etc. În cazul unei tragedii neașteptate, urmată de plecarea „într-o altă lume necunoscută” a unuia dintre membrii familiei extinse a romilor: bărbatul, care era „sursa generatoare de venituri ocazionale”; sau femeia, care era „sufletul casei” – suferea întreaga șatră. De aceea, romii mai mult prețuiau propria viață („propria piele”), propria familie (șatră/casă), decât averea (o valoare efemeră): „orice avere risipită cu timpul poate fi restabilită, însă viața odată pierdută, nu poate fi refăcută”.

Textul nr. 2 – Viața Basarabiei (iunie 1932):

„Orașul Soroca se bucură de o minunată poziție geografică. Poate fi asemănat cu Sinaia sau cu Piatra Neamț. O parte din oraș este așezat pe munte, pe uriașele stânci de piatră; vatra orașului este în vale, pe malul Nistrului. E o vrajă care cuprinde pe călătorul care coboară în oraș pe ulița «boierească», adică țigănească. În fața caselor frumoase se zăresc puradeii sub supravegherea omului mărunț și cu barba însurită, Arsenie Stoian, primarul țiganilor. Nu e glumă să fii primar peste acești «nomazi ai verei». Arsenie Stoian este primar peste țiganii din 3 județe. El știe rostul și așezarea fiecăruia și ori-decâteori poliția, judecata sau armata are nevoie de lămuriri, numai el le poate da” (Iov 1932: 28-29).

Tradițiile rome: 1 (3/2) – reliefate în textul nr. 2:

3/2: *Comunicarea dintre romi și autorități se realizează doar prin intermediul Liderului local al romilor – „Primarul țiganilor”.*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă

nr. 3/2: În perioada interbelică, comunicarea membrilor comunităților rome cu autoritățile era asigurată prin intermediul liderilor locali romi: „bulibași”, „vătăfi”, „primari”. Tradițional, adresarea romilor cu anumite solicitări individuale către autoritățile locale nu era oportună; puntea de legătură dintre membrii comunității rome și autorități era asigurată de liderii romi. Respectiv, sursa de informare a autorităților vizavi de situația romilor era limitată de opinia subiectivă a liderilor romi.

Textul nr. 3 – *Revista Jandarmeriei* (noiembrie 1932 – februarie 1933):

„Se știe că triburile de țigani nu vagabondează niciodată întrunite, ci desfăcute în grupe mai mici, în caravane de 4–5 căruțe. Pentru ca să știe unii de alții și să poată da știri, se folosesc de o corespondență simplă și ingenioasă («poșta țigănească» n. a.), formată din materiale, semne și sunete acustice («limba păsărească» n. a.), care se moștenește din tată în fiu și este cunoscută de toți țiganii, dar este ținută în mare taină față de străini. Vălul pe această taină nu se ridică nici chiar de cei proscriși, deoarece există credința, că în caz de trădare, spiritele strămoșilor morți îi vor chinui toată viața. Toți țiganii nomazi întrebuințează pentru corespondență, aceleași semne. Cea mai simplă corespondență cuprinde următoarele semne: Semnul informativ care conține știrea; Semnul coloristic al vătafului (șefului tribului); Semnul personal al șefului caravanei (grupului mic) sau al țiganului care lasă știrea. La acestea se mai adaugă un semn care arată ziua în care s-a depus corespondența. Pentru socotirea timpului țiganii iau ca puncte de reper 4 sărbători mari asociate cu cele 4 anotimpuri: Crăciunul (iarna), Paștele (primăvara), Rusaliile (vara), Sfântul Arhanghel Mihail (toamna). Cea mai obișnuită corespondență este «Semnul Migrațiunii» prin care o caravană de țigani nomazi dorește să arate celor care ar veni din urmă, că a fost pe aici și a plecat într-o anumită direcție. Pentru aceasta se înfinge în pământ o crenguță cu trei rămurele, dintre care cea de mijloc arată direcția luată de caravană. O crenguță de liliac, pusă sub semnul migrațiunii, arată că o persoană din grup este bolnavă. Creanga de brad înseamnă logodnă, creanga de salcie – o naștere. Dacă salcia este înfășurată cu ață roșie – noul născut este băiat; cu ață albă – fată. Creanga de stejar – un membru al grupului s-a înapoiat din pribegie sau din închisoare. Creanga de mesteacăn semnifică faptul că un tovarăș a fost prins de jandarmi. Bucăți de piele amplasate lângă semnul migrațiunii însemnează că toți membrii tribului de țigani nomazi trebuie să se întrunească pentru chestiuni importante. Locul și timpul întrunirii se arată prin găuri și cusături din piele: găurile rotunde arată sate; găurile pătrate – orașe. Părul de porc semnalează că «ne așteaptă noroc»; părul de câine – «primejdie»: deci, este necesară schimbarea direcției de migrațiune” (Birț 1932: 909-912).

„Țiganii în călătoriile lor, trimit înaintea caravanei o avangardă, compusă din una sau două persoane, care au menirea de a depista și semnala toate

știrile ce pot interesa caravana. Pe lângă semnele materiale și grafice, care pot fi «observate și citite» pe parcursul zilei, se uzitează și semnalele acustice, numai noaptea, pe distanțe scurte. Prin semnalele acustice se imită vocea diferitor animale și păsări («limba păsărească» n. a.), în această privință țiganii fiind mari meșteri. Astfel, un șuier și glas de cucuvea dă de știre, că urmează să se treacă peste un râu; țipăt repetat de bufniță: ne apropiem de o localitate; croncănit de corb: întâlnire cu oameni pașnici; croncănit de corb alternat cu glas de cucuvea: întâlnire cu jandarmi; șuierături scurte și stridente: întâlnire cu țigani; cântec de cuc repetat de 3 ori: fiți precauți; șuierături alternate cu cântece de cuc: un pericol necunoscut este în curs; două șuierături și două țipete de cucuvea: am găsit un loc bun pentru popas; lătrat de câine: foc suspect în depărtare; orăcăit de broască de 3 ori: am dat de păsări nepăzite; un ciripit caracteristic: «uchi uchi uchi chiu», avertizează că un paznic este ascuns în porumb, în vie etc. Astfel, țiganii nomazi – dușmanii oricăror progrese de civilizație, și-au constituit o «organizație poștală secretă», bazată pe diverse semne și semnale, formând o limbă fără cuvinte, a cărei gramatică este destul de complicată. Semnele de toate categoriile, care compun poșta țiganilor, dau dovadă de spirit și inteligență” (Birț 1933: 115-116).

Tradițiile rome: 1 (4/3) – reliefate în textul nr. 3:

4/3: *Comunicarea internă a țiganilor nomazi („poșta țigănească”) este bazată pe un sistem codificat de materiale, semne și sunete acustice („limba păsărească”), care nu este oportun să fie cunoscut și răspândit în afara comunității.*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă nr. 4/3: Limba romani rămâne a fi un atribut comunitar, fiind utilizată strict în interiorul comunității. Componentele structurale aferente limbii romani (vorbirea, lexicul și scrisul) încă nu sunt pasibile unui curs didactic într-un format standartizat la nivel european; funcția de bază a limbii romani este utilizarea ei codificată/secretă în beneficiul pragmatic/supraviețuirea cotidiană a comunității. Răspândirea limbii romani în afara comunității („descifrarea codificărilor”) este inoportună, fiind periclitate secretele aferente activităților generatoare de venituri ocazionale.

Textul nr. 4 – *Revista Jandarmeriei* (februarie 1933):

„De la începutul apariției lor pe continentul european, țiganilor li s-a făcut o mare nedreptate: fiind urmăriți fără milă în toate țările, împinși de

la o graniță la alta, alungați în mizerie și lipsuri, maltratați pe baza unor vagi bănuieli, aceștia au fost excluși oricărei influențe de civilizație și cultură. Despre acești oameni s-a crezut și s-a susținut totdeauna tot ce este mai rău; tratați ca un neam de răufăcători, nu este de mirare dacă uneori s-au văzut siliți să agonisească unele lucruri necesare pentru trai prin intermediul furtului. Astfel, țiganii și-au dezvoltat noțiuni curioase de morală, în baza cărora furtul nu este considerat ca o faptă rea și rușinoasă. Toată străduința țiganului se îndreaptă spre păstrarea independenței și libertății sale, ca să poată pribegi când vrea și unde vrea. El nu are ambiția să domnească peste nimeni, dar nici nu-i place să fie supus cuiva. Silit de împrejurări, a ajuns în decursul timpului să considere că cea mai mare fericire a sa sunt – lenea și libertatea, iar pentru a și le păstra, caută să-și câștige cele necesare existenței pe căi nelegale, prin viclenie și furt.

Țigăncile consideră că cea mai importantă a lor datorie pedagogică de a sădi și dezvolta în sufletul copilului este virtutea furtului. Însă aici nu se face o școală înaltă a hoției; țiganul nu face planuri mărețe pentru a practica furturi care cer o pregătire deosebită. El se mulțumește cu obiecte mai mici, după care numai mâna poate s-o întindă, de regulă cu alimente și îmbrăcăminte, lucruri de care are absolută nevoie pentru traiul cotidian. În viziunea țiganului, aceste lucruri (hrana și îmbrăcăminte) formează dreptul său de a le deține, iar eventuala pedeapsă pe care o suferă, o consideră nedreptate. Cuvântul țigănesc «cior» (hoț) îl găsim și în «cioro, ciorori» (mizerie, sărăcie). A fi sărac și a fura este pentru el cauză și efect. Furtul este considerat ca un proces de egalizare oferit de natură. Dacă țiganul ar cunoaște și dogma comunistă, după care proprietatea este un produs al furtului, desigur el ar fi de acord cu ea; astfel, el este un «comunist inconștient». În viziunea țiganilor cerșetori, expresia «a face milă cu săracii» – înseamnă în realitate crimă față de săraci: adică, mila celor avuți are ca substrat conștiința păcătuirei față de cei nevoiași.

Aproape jumătate din furturile ce se întâmplă în țară, sunt comise de țigani. În special, dacă în aceeași noapte s-au comis într-un sat mai multe furturi sau tentative, fără a se fi ales prea mult victimele, putem fi siguri că autorii sunt țigani nomazi, care după isprava săvârșită au dispărut tot atât de repede și de neobservați precum au venit. Hoțul de rând fură pe nopți furtunoase, țiganul totdeauna pe vreme bună. Pe vânt și furtună, țiganii se ascund în «gaură de șarpe».

Organele de siguranță publică nu trebuie să se lase copleșite de farmecul romantismului, cu care se înconjoară acești paraziți mondiali, aceste curiozități întunecate și enigmatice. Căci țiganul este într-adevăr un vagabond romantic mai isteț, mai șiret și mai original decât toți ceilalți vagabonzi și care trebuie să provoace toată neîncrederea organelor de siguranță publică. Oriunde s-ar găsi, sunt toți la fel ca exterior, limbă și obiceiuri” (Birț 1933: 110-115).

Tradițiile rome: 1 (5/4) – reliefate în textul nr. 4:

5/4: *Furtul lucrurilor mici (hrană și îmbrăcăminte) practicate de țiganii nomazi sunt focusate spre diminuarea nivelului de sărăcie.*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă nr. 5/4: În viziunea țiganilor nomazi înstrăinarea lucrurilor mici (hrană și îmbrăcăminte), necesare pentru traiul cotidian – nu poate fi considerată o acțiune condamnată. Lucrurile mici – formează dreptul natural de a le deține pentru supraviețuire, iar eventuala pedeapsă pe care o suferă țiganii nomazi pentru furtul ocazional al acestora, o consideră nedreptate. În percepția moștenită a țiganilor nomazi, care nu dețin capacități/posibilități de a menține o proprietate stabilă (țiganii „fără căpătâi”) – „a fi sărac și a fura” este cauză și efect. Furtul este considerat ca un proces natural de egalizare social-economică.

Totodată, această tradiție este concordantă cu reglementările notate în zăceala 123 din *Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudeațe* (sau Pravila lui Vasile Lupu (1646); compartimentul „Pravilele împărătești pentru furțișaguri”: „Țiganul sau țiganca lui, sau copilul, de va fura o dată sau de două ori, sau și de trei ori, găină, găscă sau alt lucru micșor, să se iarte; iar de va fi alt lucru mai mare furat, să se cearte, ca să știe ce a furat” (Rădulescu 1961: 68).

Textul nr. 5 – *Ilustrațiunea Română* (07.06.1933):

„Poporul cu chipul bronzat și pletele negre a împânzit, ca un mozaic frumos, cele patru zări și aproape toate satele și orașele românești. Oriunde ar fi statorniciți, nu-i greu să ghicești după cortul, bordeiul sau locuința alcătuită din tot ce e lepădat de alții ca netrebuincios, că acolo își petrece viața o familie de țigani. Un purcel și un cățel, slabi ca un chibrit, o droaie de copilași, câte odată și un cal de soi, dar cu coastele lipite de șira spinării – iată toată bogăția unei familii de țigani. Deși pământul nu le

oferă cu dărnicie hrană zilnică, ei totuși îl iubesc; doresc să-l cunoască și-l străbat în lung și-n lat. Dacă imaginația le este vie și câte odată îi rătăcește, adeseori, însă dau probe că rațiunea îi stăpânește: înzestrați cu darul observației și intuiției, nu sunt lipsiți de discernământ. Fini observatori, în privința faptelor care se produc în jurul lor, au ajuns la convingerea că învățătura nu dă totdeauna exemple de ordine și moralitate. Civilizația noastră este o monstruoșitate pentru țigani, aceștia au ferma convingere, că civilizația nu numai că mărginește libertatea, dar chiar o suprimă. Acești pribegi, a căror țară este pământul întreg, nu pot înțelege existența frontierelor și deosebirile dintre ființele omenești. Originalitatea acestui popor stă tocmai în refuzul de a se închina la ceea ce noi numim progres. Singurul fapt, că țigani după atâtea secole păstrează încă, cu o persistență și o integritate tot așa de accentuată – tradițiile și mii de obiceiuri strămoșești, fără să graviteze în jurul unui cămin comun național sau religios, dotați cu o organizare unitară – acest fapt arată că ei formează un popor plin de vitalitate și explică zădărnicia eforturilor făcute de statele în care trăiesc, de a-i putea asimila complet. Plecați de pe țărmurile râului Gange, ce se revarsă pe pământurile bogate și pline de curiozități ale Indiei, țigani noștri vor rămâne o enigmă pentru toți, chiar și pentru ei înșiși. Curiozitatea îi mână mereu înainte: nevoia face din țigani meșteșugari; visul din suflet îi face artiști. Permanent, undeva într-un colț al bordeiului sau a cortului, o vioară, uscată de ani și nevoi, așteaptă mâna iscusită a genialului cântăreț țigan, al cărui singur blazon de noblețe din strămoși – a fost ea, mângâierea și alinarea necazurilor sufletești, care în ceasurile de adâncă tristețe, cântă versurile atât de duioase:

«Doamne, nu mă mai omori! / Fă să vină primăvara / Să mai beau în cârciumă / Cu nevasta după mine / Cu mama după gât / Și cu copiii în brațe! / Și eu mor, eu mor, eu mor / Dar, de ce, nu știu nici eu» (No Author³ 1933: 14).

Tradițiile rome: 4 (6/5; 7/5; 8/5; 9/5) – reliefate în textul nr. 5:

6/5: *Dragostea față de Viață – asociată cu venirea Primăverii prin voința lui Dumnezeu;*

7/5: *Fericirea scurtă a romilor este asociată cu petrecerea timpului liber în cârciumă (complinită cu o gustare și un pahar de vin);*

8/5: *Grija cotidiană inerentă față de femeie (soție), femeie (mamă) și copii;*

9/5: *Confuzia convențională a conștientizării*

apropierii morții (care este un fenomen iminent și misterios).

Textul nr. 6 – Realitatea ilustrată (04.01.1934):

„Poporul faraon cum sunt numiți țigani când se găsesc în grupuri mari, ca la noi, acești tuciuiri nomazi, neliniștiți, pe jumătate sălbateci, sunt și astăzi oamenii cei mai fantastici și misterioși din mijlocul oamenilor de cultură. Sunt un popor romantic, care mai bine de șase sute de ani nu-și poate găsi odihnă. Temperamentul lor de meridionali, fantasia lor vie și sângele lor sălbatec se opune «prostului obicei» al găzduitorilor lor, de-a voi cu orice preț să-i lege de locul pe care trăiesc, să-i deprindă la munca câmpului, să-i deprindă a locui în case și a lucra ordonat. Țigani au fost alungați și urmăriți pretutindeni. Foarte puține ramuri au rămas în Apus: cei mai mulți s-au strămutat în răsăritul Europei, în Balcani, în țara noastră (România n.a.) și în Ungaria, unde au izbutit totuși să se așeze și să-și păstreze până azi vechile lor obiceiuri. În vechiul regat (românesc n.a.) și în multe locuri din Ardeal, aproape nu există sat unde să nu întâlnim bordeiele lor de lut sau corturile lor.

Poporul faraon are și azi aceleași îndeletniciri pe care le-au avut oamenii cu o mie de ani înainte. Ei sunt lăcătuși sau potcovari, spoitori, lingurari, aurari, și întotdeauna utilizează instrumente rudimentare. Locuințele lor sunt sau corturi din pânze vechi, sau bordeie de lut, asemănătoare găurilor de cârțiță. Însă fie în corturi, fie în bordeie, ei nu locuiesc decât iarna. În timpul verii, țigani – sau romii, cum își mai spun azi, rămân sub cerul liber și dorm pe pământul gol. Singurii sugacii sunt culcați în copăi mari, pe care țigani știu să le scobească din trunchiuri de copaci. Albia (din lemn n. a.) e de altfel pentru țigan obiect casnic universal. Ea este totodată leagăn, vas de plămădeală, albie de spălat și cămară de alimente. Aproape toți țigani sunt strungari sau fierari. Cu cele mai primitive instrumente ei ard și scobesc trunchiurile de copac. Ei cioplesc linguri și vase de lemn, repară oalele de tinichea și fier.

Singurele instrumente pe care știu să le folosească cu o deosebită virtuozitate, – în afară de instrumentele lor primitive – sunt vioara și flautul. Țigani sunt muzicanți aleși atât în țara noastră cât și în Ungaria. Nu există nuntă, serbare populară sau chiar îngropăciune, fără muzică de lăutari țigani. De sute de ani ei sunt la noi, purtătorii doinelor, horelor și sârbelor, iar la unguri ai cântecelor sălbatece și visătoare maghiare. Pentru un țigan tânăr cariera cea mai strălucită e să ajungă de la țară la

oraș, lăutar în vreo cârciumă mică. Mai târziu va trece într-un restaurant mare, iar în cele din urmă chiar și în țări străine. Izbutește astfel să trăiască o viață mai civilizată, rămânând tot nomad” (No Author 1934: 16-18).

Tradițiile rome: 2 (10/6; 11/6) – reliefate în textul nr. 6:

10/6: *Îndeletnicirile caracteristice ale romilor practicate cu îndemânare cu instrumente de lucru rudimentare – prelucrarea fierului (fierăria) și prelucrarea lemnului (fabricarea ustensilelor casnice: coveți, linguri, vase de bucătărie etc.) – au devenit treptat pilonii identitari ai romilor fierari (ciocănari (Republica Moldova); căldărari (România) și romilor lingurari.*

11/6: *Comandarea de interpretare a diverselor „orchestrații muzicale” la diferite serbări populare a fost un atribut practicat eminent de către reprezentanții comunității romilor: lăutarii țigani – „muzicanții aleși”, care au fost păstrătorii și promotorii folclorului popular muzical în spațiul românesc (doine, sârbe, hore).*

Textul nr. 7 – Timpul (17.02.1934):

„Acum să trecem la adevăratul apostolat pe care îl duce poetul Marin I. Simion (voievodul țiganilor) în Oltenia! Sprijinit de vătafi Parulea Miclescu, Gheorghe Bălțeanu și Miușescu (nomad căldărar, cu armata făcută) – a ajutat cu bani pe mulți meseriași țigani. Unde s-a întâmplat un deces în rândurile țiganilor asociați la «Cercul Oltenia» (filiala Asociației Generale a Țiganilor din România) – a dat ajutor de înmormântare. Respectă Sfatul Bătrânilor, potrivit tradiției, care judecă pe cei împricinați. De exemplu, în Craiova un țigan a trăit în concubinaj cu o țigancă timp de 20 de ani <...> După 20 de ani de căsnicie, țiganul cu toate că era bogat, a îndepărtat-o din casă, lăsând-o muritoare de foame. Țiganca s-a adresat după dreptate justiției române. Însă aceasta, conducându-se strict, după legile țării, nu i-a dat câștig de cauză. Recurgând la Sfatul Bătrânilor, după 24 ore de continuă judecare, vătaful Gheorghe Bălțeanu dă verdictul, prin care țiganul e condamnat să dea o casă din cele multe pe care le avea femeii, plus și o sumă însemnată de bani, ce i s-a pus imediat la dispoziție. Astfel, judecata romilor înfăptuită de Sfatul Bătrânilor este cea mai bună” (No Author (a) 1934: 2).

Tradițiile rome: 3 (12/7; 13/7; 14/7) – reliefate în textul nr. 7:

12/7: *Ajutorul material acordat în mod privile-*

giat de liderii romi – romilor meseriași pentru a le susține activitatea antreprenorială pe timp de criză;

13/7: *Ajutorul material acordat solidar de toți membrii comunității rome – pentru înmormântarea cuvenită a romilor decedați (în conformitate cu normele moral-creștine);*

14/7: *Respectul manifestat de toți membrii comunității rome – față de deciziile aprobate de Sfatul Bătrânilor (compus din romii care au acumulat înțelepciunea vieții, dețin autoritate în comunitate și care judecă după dreptate, exceptând normele juridice).*

Textul nr. 8 – O Rom (23.09.1934):

„Ce trebuie să facă un Rom: <...> Să respecte pe bătrâni, pe frații și surorile lui; Să apeleze totdeauna, când a întâmpinat vreun neajuns, la sfatul și ajutorul conducătorilor Uniunii Romilor; Să aleagă conducători dintre cei mai cinstiți, mai pricepuți și mai harnici dintre romi; Să nu-și ascundă originea lui de Rom și să nu-i fie rușine de neamul din care își trage obârșia” (No Author (b) 1934: 2).

Tradițiile rome: 3 (15/8; 16/8; 17/8) – reliefate în textul nr. 8:

15/8: *Respectul nemărginit față de membrii familiei extinse rome (copii, bătrâni, frați, surori).*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă nr. 15/8: Romii niciodată nu lasă la nevoie rudele apropiate (de același sânge) ce fac parte din „familia extinsă romă”: copiii, bătrânii, frații, surorile etc. Tradiția romă nu permite copiilor rămași fără părinți să fie plasați în orfelinat (aceștia sunt crescuți de rudele apropiate); bătrânii sunt lăsați în grija unuia dintre copii (plasarea bătrânilor în azilurile specializate – se consideră o faptă insolentă în mediul romilor); frații sau surorile aflate în situație de criză, nu sunt abandonate (sunt primite în casa rudelor apropiate, până la aplanarea situației).

16/8: *Respectul indiscutabil față de Liderii romi.*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă nr. 16/8: Pe parcursul unei anumite perioade de timp, liderii romi acumulează o autoritate în comunitatea lor: prin atitudinea cotidiană față de muncă, respectul incontestabil al tradițiilor nescrise rome, priceperea intuitivă de a găsi soluții echitabile pentru aplanarea conflictelor interne. Totodată, după ce erau aleși în fruntea comunității – liderii romi erau respectați de toți: nici o persoană de etnie Romă nu putea să pună la îndoială deciziile luate de liderii romi.

17/8: *Respectul afiliat față de originea etnică Romă și propriul neam/comunitate:*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă nr. 17/8: „Romii care cunosc și nu se sfiesc să vorbească în limba romani, respectă conștient tradițiile rome, pot apela învederat, în caz de necesitate urgentă, la ajutorul acordat de propriul neam/comunitate (de aceeași origine etnică). Solidaritatea nescrisă a romilor se respectă în orice țară, indiferent unde se află, aceștia primesc ajutorul necesar pentru a înlătura problemele generate de circumstanțe neprevăzute. Actualmente, aspectul aferent gradului de repulsie/sfială în contrast cu respectul/stima de sine față de Identitatea Romă (originea etnică comună) poate fi grupat în 8 paliere identitare” (Duminica 2020: 39-40):

„Stima de sine Romă respinsă integral” – persoana de etnie Romă se înstrăinează de orice legături de rudenie cu strămoșii săi romi (din motiv de a evita discriminarea externă pe criteriul etno-social: „țigan – descendent al țiganilor-robi”);

„Stima de sine Romă restrânsă la nivel individual” – persoana de etnie Romă își asumă doar propria identitate etnică; totodată, se disimulează referințele aferente familiei ce se confruntă cu o stare social-vulnerabilă extremă – din motiv de a evita discriminarea internă pe criteriul de castă: „rom cioro – țigan din familie săracă”;

„Stima de sine Romă extinsă la nivel familial” – cuprinde îmbinarea stimei de sine individuale cu cea familială (respectul față de sine și rudele apropiate – „de același sânge”);

„Stima de sine Romă extinsă la nivel comunitar” – cuprinde îmbinarea stimei de sine individuale, familiale și comunitare (respectul față de comunitatea/neamul (subgrupul etnic al romilor) la care este afiliată persoana de etnie Romă și familia sa: Romii ursari, lăutari, lăieși, lingurari, ciurari etc.);

„Stima de sine Romă extinsă la nivel regional” – cuprinde persoanele de etnie Romă originare din regiunea istorico-geografică unui stat: Romii valahi, ardeleni, olteni, basarabeni etc.;

„Stima de sine Romă extinsă la nivel național” – cuprinde persoanele de etnie Romă atașate la cetățenia unui stat: Romii din Bulgaria, Romii din România, Romii din Ungaria etc.;

„Stima de sine Romă extinsă la nivel continental” – cuprinde persoanele de etnie Romă localizate pe teritoriul unui continent: Romii europeni, Romii americani, Romii australieni etc.;

„Stima de sine Romă extinsă la nivel internațional” – cuprinde persoanele de etnie Romă („de

aceeași origine etnică”) localizate în majoritatea statelor lumii:

„În perioada interbelică (anul 1937 – n. a.), pe tot întinsul globului pământesc trăiau 15.313.500 persoane de etnie Romă, dintre care în: America de Nord și America de Sud – 2.200.000 romi; Asia – 1.500.000 romi; Rusia – 1.500.000 romi; Polonia – 1.100.000 romi; România – 950.000 romi; Spania – 750.000 romi; Australia și insulele Oceaniei – 700.000 romi; Iugoslavia – 700.000 romi; Italia (cu insulele Sardinia și Sicilia) – 650.000 romi; Germania – 560.000 romi; Franța – 550.000 romi; Cehoslovacia – 500.000 romi; Grecia (cu toate insulele egeice) – 350.000 romi; Marea Britanie (Anglia, Scoția și Irlanda) – 300.000 romi; Bulgaria – 250.000 romi; Ungaria – 250.000 romi; Austria – 200.000 romi; Portugalia – 200.000 romi; Suedia – 120.000 romi; Belgia – 100.000 romi; Danemarca – 100.000 romi; Olanda – 100.000 romi; Norvegia – 50.000 romi; Estonia – 10.000 romi; Finlanda – 10.000 romi; Letonia – 10.000 romi; Lituania – 10.000 romi; Elveția – 8.000 romi; Turcia europeană – 8.000 romi; Albania – 5.000 romi; Luxemburg – 500 romi” (No Author 1937: 2).

Textul nr. 9 – Timpul (08.03.1938):

„Sunt și eu romă cehoslovacă, cunoscătoare de 5 limbi, stenografă și dactilografă; muncind funcționară, ca să ajut material pe soțul meu. Și pe lângă slujba mea, fac și gospodăria casei, fără servitoare la ușe, așa cum se cere unei soții harnice și înțelepte. Știu că și voi, surorile mele rome, munciți alături de bărbații voștri, luați parte la necazurile și bucuriile lor, vă străduiți să duceți greul mai ușor. Voi sunteți acelea care printr-un cuvânt bun, printr-o mângâiere afectuoasă, încurajați bărbații voștri să înfrunte amărăciunile vieții. Cunosc tot zburciumul vostru, căci am fost în casele cele mai umile de romi, am vizitat șatrele nomazilor din corturi, dând un sfat, un ajutor, un cuvânt cald de mângâiere. Am ținut ușa deschisă tuturor romelor soții de lăutari, zidari, spoitori, ursari, fierari și nomazi, fără să fac deosebire, fără să le umilesc cu un singur gest de dispreț. N-a intrat în casa mea un pui de rom care să plece fără un bănuț, fără un fruct sau fără o jucărie-oră” (Lăzurică 1938: 2).

Tradițiile rome: 5 (18/9; 19/9; 20/9; 21/9; 22/9) – reliefate în textul nr. 9:

18/9: *Grija unilaterală cotidiană a femeilor rome față de treburile casnice (fără a fi implicate alte femei străine: servitoare);*

19/9: *Suportul inerent al soțului în problemele*

de ordin material (implicarea ocazională în diferite activități generatoare de venit) și spiritual (înlăturarea tristeții din casă în virtutea oricăror pricini: femeia este sufletul casei, cu ajutorul căreia bărbatul rom poate să treacă peste orice obstacole);

20/9: *Vizitarea periodică a familiilor sărace ale romilor, pentru a le oferi ajutoare și suport necesar (liderii romi nu trebuie să dezonozeze sărăcia semenilor lor: este cuviincios faptul să ajuți pe cei care se află într-o stare de sărăcie umilitoare);*

21/9: **În lipsa bărbatului (care este deseori antrenat în diverse ocupații generatoare de venit), femeile rome pot să primească în casele lor doar alte femei rome; pe de altă parte, bărbații romi pot să intre în casele semenilor lor doar în prezența capului de familie (care de regulă este bărbat);**

22/9: *Orice copil rom, care vine în oșpeție, trebuie să fie onorat de stăpânii casei cu un mic cadou (este jenant să lași un copil rom să plece cu mâinile goale din casa care a vizitat-o).*

Textul nr. 10 – *Ilustrațiunea română* (21.06.1939):

„Sunt aici, în câmpia întinsă a Dobrogei, lângă Surtuchioi, la marginea Mării (Negre n.a.), adunate zeci de sălașuri de țigani nomazi, din toate colțurile țării. Sunt lingurarii săraci și căldărarii cu chimirile pline de galbeni. Lăieții cu privirea cruntă sub plețele negre și-au adunat căruțele deoparte. Sub zdrențele lor murdare au chipuri mândre de prinți asiatici. Mulțimea aceasta de țigani adunați aici, a venit să prăznuiască, după o veche datină țigănească, pe Sfântul Eremeu⁴, pe care l-au ales ca patron al neamului lor rătăcitor. În ziua Sfântului Eremeu, toate neamurile de nomazi din toate colțurile țării, vin aici, în jurul capului Caliacra, să-și serbeze patronul. Legenda lor spune, că aici, prin aceste locuri, Sf. Eremeu i-a creștinat pe primii țigani.

Întâlnirea aceasta anuală a nomazilor prilejuește și un adevărat târg, în care fiecare șatră face diverse schimburi de unelte, mărfuri și fete. Fetele de măritat, țigănci tinere, cu ochii jucăuși și buzele roșii, care nu și-au găsit tovarăși de viață în propria lor șatră, așteaptă Sf. Eremeu ca să se întâlnească cu celelalte șatre și să-și găsească mirele. Un bulibașa cu ochi focoși și cu o barbă neagră și creață ca de rege asirian, însoțit de doi flăcăi, nu mai mari de 16–17 ani, cu ochi în migdală și plete unse cu seu, se plimbă mândru în mijlocul țigănimii. Feciorașii sunt ai lui bulibașa, care domnește peste 15 căruțe, cu aproape 100 de țigani.

Într-un colț, lângă un șir de căruțe, unde s-a aprins un foc mare și sfârâie un miel întreg la frigare, câteva fete, cu picioare subțiri și negre, au început să salte ușor în vârful degetelor. Feciorașii bulibașei au pus ochii pe cele mai frumoase dansatoare și, după ce se sfătuiesc repede cu tatăl lor, se duc cu toții în peșit. Una din mirese e fata unui căldărar cu chimirul întreg bătut în ținte de aur. Cealaltă e moștenitoarea unui bulibașa mai săracuț. Tocmeala începe repede și durează ore întregi. Lăieții fac gesturi mari, scuișă pe jos, strigă, se prefac că s-au supărat, se împacă, pleacă «definitiv» și după o clipă se întorc înapoi. Între timp, flăcăii și-au luat fetele și au plecat să se cunoască mai bine, ascunzându-se după căruțe. Se vede că s-au plăcut, pentru că atunci când bulibașa vine să-i ia, fiindcă nu a încheiat târgul, îl conving să continue tratativele. În cele din urmă, abia spre seară, s-au împăcat din preț. Bulibașa dă pentru fiecare fată, câte 8 tingiri de aramă, 2 lăvice-re și 6 bani de aur. În schimb părinții fetelor, după cum e obiceiul, plătesc mesele de nuntă. La masă, socrii sunt însă supărați, sunt gata să se încaiere și-și trag deoparte copiii. Numai după multă tocmeală se împacă din nou lângă ulciorul cu rachiu de izmă și de chimion.

Noaptea s-a lăsat încet peste tabăra țigănească. Ici și colo ard focuri, lăutele cântă și vocea unei femei se ridică spre cerul înalt, cântând de dor și de alean. Câte un răs sparge întunericul nopții; apoi se aud bătăi din palme și o vioară începe să salte sub arcuș. Abia târziu, după miezul nopții, se potolește petrecerea și nomazii adorm lângă focurile lor. Așa prăznuiesc nomazii, în fiecare an, pe Sf. Eremeu, patronul lor” (No Author 1939: 6).

Tradițiile rome: 3 (23/10; 24/10; 25/10) – reliefate în textul nr. 10:

23/10: *Evlavia solidară manifestată anual de romii nomazi față de sfinții creștini „aleși”.*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă nr. 23/10: În perioada interbelică, romii nomazi se adunau anual pe 28 iunie (conform calendarului creștin romano-catolic), în câmpia Dobrogei, în apropiere de satul Surtuchioi (plasa Balcic, județul Caliacra) – pentru a-l omagia pe Sf. Eremeu (Irineu): cel, care potrivit unei legende răspândite în mediul comunității rome, i-a creștinat în aceste locuri pe primii țigani nomazi.

24/10: *Alegerea miresele rome se înfăptuia doar în interiorul comunității.*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă nr. 24/10: Tinerii romi, trebuiau să-și caute nevas-

tă exclusiv în interiorul comunității rome. Dacă în propria sa țară nu se găsea o candidatură potrivită, căutările se efectuau doar în cadrul întrunirilor anuale, când se adunau mai multe șatre de romi. De obicei, băieții erau cei care inițiau procedura de cunoștință cu viitoarele parteneri de viață; aceștia se apropiau de fetele rome care le-au „trezit un anumit interes” (manifestat tradițional printr-un dans) și schimbau câteva priviri și cuvinte. Ulterior, la solicitarea băieților, părinții acestora plecau la familiile fetelor rome și inițiau „tocmeala de nuntă” (peșitul).

25/10: *Peșitul și aranjamentele de nuntă se făceau strict de părinți sau de rudele apropiate ale tinerilor romi.*

Interpretarea variabilă pentru tradiția romă

nr. 25/10: Fără învoiala părinților, tinerii romi nu aveau dreptul să se căsătorească; „tocmeala de nuntă” (peșitul), se petrecea gradual, fără o înțelegere prestabilită. Părinții băiatului trebuiau să negocieze „la greu” prețul pe care urmau să-l plătească pentru mireasa romă (negociat în bani, bijuterii, obiecte necesare pentru gospodărie, animale etc.). În schimb, părinții fetei, erau obligați să suporte cheltuielile aferente pentru organizarea petrecerilor de nuntă.

În concluzie, putem constata că tradițiile rome (25) reliefate în cadrul acestui studiu – erau practicate de romi doar în mediul comunității rome, într-un anumit context istoric, social-economic (perioada interbelică: 1919–1939) și teritorial (Regatul României). Unul din factorii structurali care penetrează exhaustiv pe parcursul istoriei în comunitatea romă este – *diversitatea*.

Tradițiile, ocupațiile și limba romani (aliajul subtil „limbă–meserii–valori”) sunt elemente flexibile care evoluează gradual în anumite contexte istorice, social-economice și structuri teritoriale, determinând nemijlocit variațiunea identității rome: *socială* (grupul țiganilor robi/persoane discriminate, marginalizate, persecutate, etc.); *etnică* (comunitatea romilor – „țigani emancipați” (eliberați din robie)/persoane integrate sub aspect social-economic); *culturală* (*Romanipen*-ul/sistemul comun de tradiții (valori simbolice și coduri de conduită socială „corecte”) care unește/definește comunitatea romă). În prezent, constructul *Romanipen*-ului (dirijat voit de elitele rome) devine o acțiune delicată care riscă să producă un concept abstract de „identitate unitară”, în care persoanele de etnie romă să nu se regăsească (Radu 2005).

Astfel, identitatea romă nu poate fi concepută ca un construct etnosocial rigid/unitar, care să

fie transpus integral în diverse perioade istorice și anumite structuri teritoriale. Misiunea primordială a cercetătorilor care abordează studiile rome – este prospectarea minuțioasă a surselor istoriografice inexplorate (publicații periodice, arhive, manuscrise, etc.) pentru a releva diversitatea funcțională a componentelor identitare ale comunității rome (tradițiile–ocupațiile–limba romani) în anumite contexte istorice, social-economice și structuri teritoriale; ulterior, descrierea și sistematizarea acestora va facilita construcția mozaicului cultural al romilor.

Note

¹ Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.02 „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale” al Programului de Stat (2020–2023).

² Termenul „Romi” este utilizat în conformitate cu recomandarea elaborată de experții Consiliului Europei (CAHROM/ Comitetul ad-hoc al Experților în „problemele romilor”) pentru a cuprinde diversitatea largă a grupurilor vizate de activitatea în acest domeniu: a) Romi, Sinti/Manuș, Cale, Kaale, Romaniceli, Băiași/Rudari; b) Egipteni balcanici (Egiptenii și Așkali); c) Grupurile orientale (Dom, Lom și Abdal); și, pe de altă parte, grupurile Yeniș și alte populații nomade desemnate prin termenul administrativ francez “Gens du voyage” și englez „Travellers”, precum și persoanele care se autoidentifică ca fiind „Țigani” (eng. Gypsies). În: CAHROM (2015)16. Final Abridged Report of the 9th CAHROM Meeting. Strasbourg, 27–29 May 2015. Mai multe detalii vezi: <https://rm.coe.int/16803061e5> (vizitat 18.06.2021).

³ În majoritatea surselor valorificate din publicațiile seriale interbelice românești, pentru a se încuraja „libertatea de exprimare” – autorii preferau să-și „ascundă” identitatea; deseori, în mod intenționat, numele și prenumele acestora nu era publicat. În cadrul acestui studiu, lipsa autorilor va fi alternată prin sintagma anglofonă „No Author”.

⁴ Sfântul Irineu de Lyon (Lugdunum) este un Părinte al Bisericii și ierarh care, prin viața și scrierile sale, a mărturisit și apărât învățătura creștină în fața gnosticismului și montanismului, principalele erezii în sec. II–III d. H. Sfântul Irineu de Lyon este sărbătorit de Biserica Ortodoxă pe 23 august, iar de Biserica Romano-Catolică pe 28 iunie. Sfântul Irineu s-a născut în Asia Mică, probabil în Smyrna sau în împrejurimile acestei cetăți, în jurul anului 130 d. H. În tinerețe a fost ucenic al Sfântului Policarp, Episcopul Smirnei, fostul ucenic al Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan. Nu se cunoaște data exactă a venirii sale în Galia însă, în anul 177/178 d. H., se pare că Sfântul Irineu era „preotul bisericii din Lion”. După moartea Episcopului Potin de Lyon (177 d. H.) a devenit succesorul acestuia în tronul episcopal. Principalele slujiri pe care le-a desfășurat în calitate de episcop au fost deopotrivă propovăduirea Sfintei Evanghelii în mijlocul poporului galilor și lupta împotriva ereticilor prin cuvânt și prin scris. Mai multe detalii vezi: Sfântul Irineu de Lyon. <https://www.crestinortodox.ro/sfinti/sfantul-irineu>

neu-lyon-137172.html (vizitat 17.08.2021).

Referințe bibliografice

Berzescu Lt. (locotenent – n. a.). Țiganii nomazi. În: Revista Jandarmeriei, 1923, nr. 2 (15 ianuarie), p. 13.

Birț D. Poșta Țiganilor nomazi (I). În: Revista Jandarmeriei, 1932, nr. 11 (noiembrie), p. 909-912.

Birț D. Poșta Țiganilor nomazi (II). În: Revista Jandarmeriei, 1933, nr. 2 (februarie), p. 110-115.

Birț D. Poșta Țiganilor nomazi (II). În: Revista Jandarmeriei, 1933, nr. 2 (februarie), p. 115-116.

Duminica I. Respectul față de aspectul identitar și tradițional reliefat în presa interbelică romă din România. În: Valorificarea patrimoniului etnocultural în cercetare și educație. Programul și rezumatele comunicărilor conferinței științifice internaționale (Ediția a V-a, 24 noiembrie 2020). Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2020, p. 39-40.

Iov D. Un oraș de graniță: Soroca. În: Viața Basarabiei, 1932, nr. 6 (iunie), p. 28-29.

Lăzurică M. Către femeile rome. În: Timpul (Oficiul Romilor din România; Craiova), 1938, nr. 70 (8 martie), p. 2.

No Author. Redescherea Țiganilor. În: Ilustrațiunea Română, 1933, nr. 24 (07 iunie), p. 14.

No Author. Poporul faraon – nomazii Europei. În: Realitatea ilustrată, 1934, nr. 362 (04 ianuarie), p. 16-18.

No Author (a). Poetul Marin I. Simion „Voevodul Țiganilor din Oltenia”. În: Timpul (Ziarul Țiganilor din România; Craiova), 1934, nr. 28-29 (17 februarie), p. 2.

No Author (b). Ce trebuie să facă un Rom. În: O Rom (Organ de îndrumare culturală și de reven-

dicări sociale ale romilor din România; Craiova), 1934, nr. 1 (23 septembrie), p. 2.

No Author. Câți romi trăiesc în lumea întreagă. În: Țara Noastră (Ediție specială săptămânală pentru romii din România; București), 1937, nr. 1 (11 iulie), p. 2.

No Author. Sărbătoarea romilor nomazi. În: Ilustrațiunea română, 1939, nr. 26 (21 iunie), p. 6.

Radu D. Romii: supraviețuire culturală, cultura supraviețuirii. În: BBC Romanian.com, 08 iulie 2005. http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2005/07/printable/050708_romi_cultura.shtml (vizitat 23.08.2021).

Rădulescu A. (coord.). Carte românească de învățătură 1646. Ediție critică. Vol. VI: Seria „Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc”. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961, p. 68.

Ion Duminica (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în politologie, conferențiar, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Ион Думиника (Кишинев, Республика Молдова). Доктор политологии, конференциар, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Ion Duminica (Chisinau, Republic of Moldova). PhD of Political Sciences, Research Associate Professor, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: johnny_sunday@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5896-6850>